

Эралиева Э.Т.

**БОЛОЧОК МУГАЛИМДЕРДИН БҮГҮНКҮ КҮНДӨГҮ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫК
ДЕҢГЭЭЛИ ЖАНА КЕЛЕЧЕГИ**

Эралиева Э.Т.

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ УРОВЕНЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

E.T. Eralieva

THE INTELLECTUAL LEVER AND PROSPECTS OF FUTURE TEACHERS

УДК:316.344.32(575.2)

Макалада болочок мугалимдерди даярдоодогу педагогикалык талаптар жөнүндө айтылат.

Негизги сөздөр: тарбиялоо, кесип, мугалим, билим, чыгармачыл, таланттуу.

В данной статье рассматриваются педагогические требования в подготовке будущих учителей.

Ключевые слова: воспитывать, специальность, учитель, образование, творческий, талантливый.

This article refers to the pedagogical requirements in the preparation of future teachers.

Key words: raise, specialite, teacher, formation, creative, talented

«Билимдүүнүн түнү - күн, билимсиздин күнү - түн» - деген сөздүн мааниси абдан терең. Илим менен техниканын өнүккөн кылымында билим алуунун мааниси, зарылдыгы улам жогорулоодо. Балдардын сабатын ачып, билим берип, келечекте коом үчүн пайдалуу инсан катары жетилсе гана мугалимдин эмгеги кайтат, сыймыктанат. Андыктан, педагогдор, балдардын сабатсыздыгын жойсок, билим берсек, өнүктүрсөк, тарбияласак, келечекте коом үчүн пайдалуу инсан болуп жетилсе гана бул сөздүн маани-маңызы ачылат. Андыктан окутуп үйрөтүүнүн формасы катары сабак негиз кылып алынган.

Бүгүнкү күндө мектептин алдына коюлган чоң милдет бүтүрүүчүлөрдүн билим деңгээлин учурдун талабына ылайыктуу көтөрүү болуп жатат. Жаңыланган шартта эмгектенип жаткан элибиз, бүткүл коомчулук билим берүү кызматкерлеринен ушул милдетин ийгиликтүү аткарылышын күтүшөт. Ушул ишенимди актоодо, жалпы билим берүү тармагында иштеп жаткандардын ичинен катардагы сабак берип жаткан мугалимдердин алган орду орчундуу экендиги талашсыз.

Билим берүү, тарбиялоо, өнүктүрүү педагогикадагы эң негизги багыттар же окутуудагы башкы максат экендиги бизге белгилүү. Окутуу, билим берүү жөнүндө сөз болуп жаткан соң, сөзсүз мугалим жөнүндө, анын окутуп тарбиялоодогу ролу, ишмердүүлүгү, интеллектуалдык деңгээли, келечектеги коомдогу орду жөнүндө кеңири сөз кылууга кеп кезеги келип турат.

Интеллектуалдык деңгээл деген өзү эмне?

Интеллект – бул абстрактуу ой жүгүртө алуу, проблемаларды туура чече алуу, татаал идеяларды түшүнө алуу, тез окуп-үйрөнө алуу мүмкүнчүлүктөрүн камтыган акыл-эс жөндөмдүүлүгү. Бул жөн эле китепти көп окуу же тесттерди жакшы тапшыруу эле эмес. Интеллект өтө терең жана кеңири дүйнө таанууну билдирет.

Адамдын интеллектинин деңгээлин сапаты болуп анын акылынын тереңдиги, ийкемдүүлүгү, логикасы, кыймылдуулугу, далилдүүлүгү эсептелет. Адамдын көп нерсеге кызыгуучулугу, ар тараптуулугу, жаңы нерседен коркпостугу анын интеллектуалдык деңгээлин өнүктүрүүгө шарт түзөт. Ал эми чектелген ой-жүгүртүү тескери таасир этет.

Ар ким өз мүмкүнчүлүгүн билиши парз. Бирок өз мүмкүнчүлүгүн чектебеш керек. Изилдөөлөргө караганда ар бир адам өмүрүндө орто эсептегенде турмушунда жети жолу өнөр кызматын алмаштырат экен. Тилекке каршы, бүгүнкү заманда алган өнөрүң тез эле эскирип калууда. Ошондуктан адам заманга, агымга жараша билимин да, адистигин да тез өзгөртүп алган касиеттерге ээ болушу абзел.

Бирок кээ бир учурда мугалим менен окуучунун активдүү аракеттерин көрсөтүүчү сабактын формалары көбүрөөк өтүлүп, анын мазмундуулугу көңүлдүн борборунан четте калгандай сезилет. Ошондуктан, окутуу жана тарбиялоо каражаттарынын арасынан эң эле жөнөкөй, окуучунун изденүү сезимин козгогон усулдук ыкмаларды тандап алуу мугалим үчүн негизги маселе бойдон калууда.

Билим алууда окуучуга жакындан жардам көрсөтүп, бийик максаты бар шыктуу жаштарды өстүрүп жаткан педагогдор республикабыздын мектептеринде жүздөп саналат. Алардын чыгармачылык эмгектери газета-журналдарга жарыяланып, көпчүлүк тарбиячылардын энчисине айланган.

Англиянын ойчулу А.У.Ульямдын мугалимдин интеллектуалдык деңгээлине жана ишмердүүлүгүнө карата айткан мындай сөзүн айтпай коюуга болбос: «Катардагы мугалим айтып берет, жакшы мугалим түшүндүрөт, алдыңкы мугалим көрсөтүп да берет, улуу мугалим – шыктандырат».

Демек, мугалимдин жөнөкөйү жок турбайбы, жок эле дегенде ал айтып түшүндүрүп берет турбайбы. Ал эми бүгүнкү мугалимдердин интеллектуалдык деңгээли кандай?

Бүгүнкү күндүн мугалими кандай? Бул жашыруун деле болбой калды, мугалим – дыйкан, мугалим – фермер, мугалим – бизнесмен, мугалим – коммерсант ж.б. базар экономикасы ушундай жагдайга аргасыз кылып койду. Чындыгында, кийинки кездерде билим берүү, окутуп-тарбиялоону өнүктүрүү жараянында бир топ оош-кыйыштар болду. Кандай шартта болсо да мугалим ошол эле чыгармачыл, кайрымдуу, таланттуу, тарбиячы инсан бойдон кала бермекчи. Ошентсе да, мугалимди мугалим кылып турган түбөлүктүү куралы – анын өз билимин туруктуу өркүндөтүүсү, ар дайым күндөлүк сабакка

болгон даярдыгы, баланы инсан кылып калыптан-дырууда өзүнүн интеллектуалдык деңгээлин жогорулатуусу жана күндөлүк сабакка болгон даярдыгы изденгичтиги. Анткени, ал күн сайын жумушуна күндөлүк сабактын иштелмеси менен келүүсү зарыл. Бул ишмердүүлүк чыгармачылык салтка айлануу менен жаш мугалим үчүн да салтка айлануу керек. «Бир сабакка даярдануу, бир чоң чыгарма. Андыктан мезгилден артта калбай, билим алуу, мугалимдин бүтүндөй өмүрүнүн агымында өз билимин жаңылатып туруусу-бүгүнкү ыкчам өнүгүп, барган сайын глобалдашып бараткан дүйнөдө инсандын материалдык жана руханий байлыгын камсыз кылуучу негизги тегине, билим берүүчүлүк чечүүчү максаты менен талабына айланып отурганы тегин жерден эмес».

Эгерде жаш мугалим өзүнүн чыгармачылыгы менен талбай изденсе, балдарга билим берүүнүн жаңы технологияларын эң жакшы өздөштүрө алган болсо, дүйнөгө болгон көз карашы жогорку интеллектуалдык деңгээлде болсо, анда анын колундагы тарбияланып жаткан окуучу же студент заман талабына шайкеш келген жаңы доордун анык ээси болуп чыгышы айдан ачык.

Чыгаан педагог В.Ф.Шаталовдун: «Мугалим менен окуучулардын ортосундагы байланыш күн сайын бекемделе берет, эгерде мугалим ар күнү жаңы маалыматтар менен куралдана алган болсо гана», - деген сөзү буга далил.

Акыркы мезгилдерде, практикалык сабактарда, окутуунун салтка айланган усулдук ыкмаларын көп колдонушат. Алсак, ангемелешүү, көнүгүүлөрдү аткарып көрсөтмө берүү, талдоо, жыйноо, оозеки айтып берүү жана лекция, окуучулардын өз алдынча иштөөсү, машыктыргыч мүнөздөгү көнүгүүлөрдү иштетүү.

Ошентсе да биз окутуунун салтка айланып калган усулдарынан баш тартпай, аны жаңы усулдар менен толуктайбыз. Ал эми бир топ илимий – педагогикалык негиздерди камтыган жана жаңы усулдук ыкмаларды мурдагы белгилүү жолдор менен түйүндөштүрүп окутуу бизде көптөн бери кызыгууларды пайда кылууда.

Келечектеги жаш мугалим мыкты мугалимдик касиетке ээ болгон, адамдын жан дүйнөсүн окуй билген, терең билимдүү, психолог жана алысты алдын ала көрө билген кыраакы интеллигент адам болушу керек, ар бир окуучунун мүнөзүнө, кызыгуусуна, билим деңгээлине, түшүнүгүнө карай мамиле кылып, өзүнүн таасирдүүлүгү менен башка мугалимдер окуй албайт деп үмүтүн өчүргөн баланын да сезимин ойготуп, сабакка болгон каалоосун арттыра билүүсү керек.

Улуу педагог Сухомлинский: «Эгер мугалим окуучулардын сабакка болгон кызыгуусун арттыра алса, анда ал чыныгы мыкты мугалим деген атка татыктуу», – деп айткан.

Биз, мугалимдер, келечекте коомду андан ары өнүктүрө турган, адамзаттын жашоосунун гүлдөп

өсүшүнө салым кошо турган жаш муундарды даярдап окутуп, билим берип, тарбиялап чыгарабыз. Бул иш-аракеттеги негизги инструмент – мугалимдин өзү, анын билими, усулу жана өз предметин, кесибин сүйүүсү. Бул тууралуу Л.Н.Толстой минтип айткан, “Окуучуну илим менен тарбиялагың келсе, ал илимди сүй жана толук бил, анан окуучулар сени сүйөт, а сен аларды тарбиялайсың, а эгер ал илимди өзүң сүйбөсөң, аны канчалык оку деп мажбурласаң да, ал илим тарбиялык таасир бербейт”.

Мугалим активдүү жана керектүү багытта тарбиялануучусуна таасир тийгизем десе, анда ал өзүн терең жана ар тараптан билүүсү зарыл. Ал өзүн башка бирөөнүн көзү менен көрө, башка бирөөнүн кулагы менен уга билүүсү керек. Бирок мындай жөндөм, билгичтик оңой менен дароо эле келе койбойт, ошондой болсо да бул эң зарыл.

Педагогикалык техника-өзүн кармай билүүнү, кырдаалды анализдеп билүүнү, тарбиялануучулардын психологиялык абалын түшүнүүнү, так, даана, таза жана өкүм сүйлөөнү талап кылат.

Мугалим өзүнүн психикалык ал-абалын башкара билүү үчүн өзүн-өзү анализдөө, көзөмөлдөө, буйрук берүү тажрыйбаларына ээ болуш керек. Мына ушул тажрыйбалар иштелип чыккандан кийин гана мугалим ар түрдүү кырдаалда өзүн токтоо кармап, бул абалдан кантип чыгуу керектигин ойлонулган түрдө ишке ашырат.

Болчок мугалим кыргыз элине таандык традициялык менталитетинин мазмунун жакшы өздөштүрүшү зарыл. Анын ичинен кыргыз элине таандык улуттук дөөлөттөргө ээ болушу зарыл:

Улуу сыйлоо, кичүүнү урматтоо, калп айтпоо, бирөөнү кемсинтпөө, акыл-эс менен иш алып баруу, ар бир улуттун маданий нарк дөөлөттөрүн сыйлоо менен бирге ар бир өкүлгө толеранттуу мамиле жасоо инсандык мыкты сапаттарга жатат.

Мындан сырткары болочок мугалим эмнени билиши зарыл?

- Күнүмдүк эл аралык карым-катышта болуп жаткан оң-терс көрүнүштөрдү туура баамдап билүү;

- Өзүн курчап турган айлана чөйрөдөгү адамдар менен тең диалог курууга окуучуларды үйрөтүү;

- Ар бир инсан өнүгүү жолунда улуттук жана жалпы адамзаттык дөөлөттөрдүн ширендисинен турган цивилизациялык процесстерге туш келет, ошолорду туура өздүштүрүү мына ушул сыяктуу компетенциялардын жыйындысынын негизинде болочок мугалимдин толеранттуулукка үндөө, тарбиялоо тажрыйбасы өсүп өнүгөт.

Колдонулган адабияттар:

1. Исаев А. “Педагогикалык кесипке киришүү” Ош-2008.
2. В.А.Сухомлинский “Тарбия жөнүндө” Ф. Мектеп 1985.
3. “Кутбилим” гезити, 2009-жыл 3-апрель.
4. “Эл агартуу” журналы 1992-жыл, №1.
5. Максатов Т., Мырсабеков А. “Улуттук педагогиканын негиздери” Ош 1996-ж.
6. Байгазиев С. “Азыркы кездеги тарбия” Б. 2009-ж.

Рецензент: к.п.н., доцент Байышова Г.